

1. **Autor:** ks. Wojciech Cichosz
 2. **Tytuł:** *Bóg, Honor, Ojczyzna! Patriotyzm Polaków 600 lat od bitwy pod Grunwaldem i 30 lat od podpisania porozumień sierpniowych*
 3. **Źródło:** red. M. Paracki, „Studia Humanistica Gedanensia” 2012, t. 2, s. 171-177
-

BÓG, HONOR, OJCZYŻNA! PATRIOTYZM POLAKÓW 600 LAT OD BITWY POD GRUNWALDEM I 30 LAT OD PODPISANIA POROZUMIEŃ SIERPNIOWYCH¹

*Czcij ojca twego i matkę swoją,
abyś długo żył na ziemi, którą Pan, Bóg twój, da tobie.*
(Wj 20, 12)

*Litwo! Ojczyzno moja! ty jesteś jak zdrowie;
Ile cię trzeba cenić, ten tylko się dowie,
Kto cię stracił. Dziś piękność twą w całej ozdobie
Widzę i opisuję, bo tęsknię po tobie².*

Nie można zrozumieć ani historii narodu, ani dziejów człowieka bez ważnych i decydujących wydarzeń, które w tej historii miały miejsce. „Właśnie obecne pokolenia cieszą się niezwykłym przywilejem, jakim jest upadek największych totalitaryzmów politycznych i ideologicznych w historii współczesnej (nazizmu i komunizmu), ale jednocześnie czasy te są pełne znaków zapytania i zawilości”³. Warto powyższe słowa przypomnieć zwłaszcza dziś, w roku 2010, kiedy mowa o 30. rocznicy powstania „Solidarności” oraz wielkich kreatorach wolnej Polski, jak również przeżywanej 600. rocznicy historycznej i dziejotwórczej bitwy pod Grunwaldem. Na przestrzeni dziejów, miłość do Najjaśniejszej Rzeczypospolitej była możliwa tylko dlatego, że Polacy opierali ją na miłości do Stwórcy, dla którego „człowiek jest «oczkiem» w głowie. Bóg jest zakochany w człowieku”⁴. Te fakty sprawiają, że historia literatury obfituje w różne paradoksy⁵. Nagły sukces miesza się czasem z niespodziewaną goryczą zawodu. Niemało jest pisarzy, którzy mimo ogromnego dorobku szybko zostali wchłonięci przez otchłań zapomnienia, ale i nie brak tych, którzy zaledwie jednym małym utworem zapewnili sobie pamięć i wręcz nieśmiertelną sławę. Tak jest z dramaturgiem,

¹ Artykuł w zbliżonej formie i treści został opublikowany w roku 2007 w „Gdyńskim Kwartalniku Oświatowym” (*Miłość ojczyzny w literaturze polskiej*, red. E. Wójcik, „Gdyński Kwartalnik Oświatowy”, 2007, nr 3, s. 3-15).

² A. Mickiewicz, *Pan Tadeusz*, Warszawa 1991, s. 5.

³ W. Cichosz, *Ks. Stanisław Dziekoński, Formacja chrześcijańska dziecka w rodzinie w nauczaniu Kościoła od Leona XIII do Jana Pawła II*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2006, ss. 619, red. A. Świeżyński, „Studia Gdańskie”, 2007, nr XXI, s. 443.

⁴ A.F. Cybula, *Ksiądz w Belwederze. Okruchy wspomnień ks. kapelana Prezydenta, tom II: 1992*, Gdańsk-Oliwa 2010, s. 184.

⁵ Zob. J. Kloczkowski (red.), *Z dziejów polskiego patriotyzmu. Wybór tekstów*, Kraków 2007.

prozaikiem, badaczem życia i twórczości Adama Mickiewicza, ale nade wszystko poetą – Władysławem Bełzą⁶. Wydaje się, że współcześni Polacy, nie kojarząc nawet jego imienia i nazwiska, znają jego twórczość niemal na pamięć. Od najmłodszych lat powtarzają z dumą credo swojego patriotyzmu. Chodzi oczywiście o wiersz z tomiku *Katechizm polskiego dziecka* (wydany w roku 1900) zatytułowany *Wyznanie wiary dziecięcia polskiego*, który nie tylko zrobił wielką patriotyczną karierę, ale i zapewnił swemu twórcy miejsce w panteonie narodowych świętości.

1. Samoidentyfikacja: współczesne problemy z patriotyzmem?

Powróćmy na moment do lat dziecińczych, odświeżmy swoją pamięć i zapytajmy siebie nawzajem słowami wspomnianego poety:

- *Kto ty jesteś? / - Polak mały. / - Jaki znak twój? / - Orzeł biały. / - Gdzie ty mieszkasz? - Między swemi. / - W jakim kraju? / - W polskiej ziemi. / - Czem ta ziemia? / - Mą ojczyznę. / - Czem zdobyta? / - Krwią i blizną. / - Czy ją kochasz? / - Kocham szczerze. / - A w co wierzysz? / - W Polskę wierzę. / - Coś ty dla niej? / - Wdzięczne dziecię. / - Coś jej winien? / - Oddać życie*⁷.

Stojąc w obliczu „nowego porządku świata”, gdy rozwój techniki i technologii informatyczno-informacyjnej prowadzi współczesnego człowieka do „epoki postindustrialnej” (poprzemysłowej)⁸, a poprzez działania globalistyczne tworzy się tzw. „globalną wioskę” i „społeczeństwo technotroniczne”, nie sposób nie wrócić do podstawowych założeń i odniesień edukacyjnych, a przede wszystkim – wartości i sensu wychowania patriotycznego⁹. W niniejszym artykule celowo pominięto dwie skrajne postawy, silnie związane z patriotyzmem: z jednej strony, nadmiernie wybujałą dumę narodową (kompleks rozkapryśzonego dziecka), a z drugiej – zbyt niskie poczucie wartości (kompleks niższości i pasywizmu). Podjęty temat jest niezwykle nośny, zwłaszcza teraz, gdy niemal wszyscy bierzemy udział w debacie publicznej poświęconej traktatowi unijnemu. Problematyka zostaje wzmocniona niezwyklej exodusem młodych Polaków, poszukujących pracy w nowym domu, jakim stają się już nie tylko kraje Unii Europejskiej. Wobec tych kilku zarysowanych przemian, czy warto jeszcze pochylać się nad problematyką patriotyzmu i narodu, skoro media konwencjonalne i elektroniczne przekonują do globalizacji i europejskiej integracji? Czy należy może zrezy-

⁶ Choć Bełza napisał ponad pięćdziesiąt utworów, dla milionów Polaków pozostał autorem jednego wiersza. Dziewięćdziesiąt lat po jego śmierci *Wyznanie wiary dziecięcia polskiego* jest wciąż na ustach najmłodszych. Por. M. Banasiak, *Kto ty jesteś? Polak mały. O Twórczości Władysława Bełzy*, <http://www.republikadzieci.org>.

⁷ W. Bełza, *Katechizm polskiego dziecka*, w: *Katechizm polskiego dziecka*, Kraków [2006], s. 9-10.

⁸ Por. Z. Brzeziński, *Between Two Ages*, New York 1970, s. 9: „The post-industrial society is becoming a technetronic society: a society that is shaped culturally, psychologically, socially and economically by the impact of technology and electronics – particularly in the area of computers and communications”.

⁹ W. Cichosz, *Chrześcijańska koncepcja społeczeństwa personalistycznego w myśli współczesnych dialogików*, w: *Solidarność i społeczeństwo obywatelskie*, red. T. Biedrzycki, Katowice 2007, s. 139.

gnować z wychowania patriotycznego wobec powracającego z całą siłą łacińskiego motto: *ibi patria, ubi bene* (tam ojczyzna, gdzie dobrze)? „Co myśleć o ludziach czujących sentyment do wartości ojczyźnianych i narodowych, skoro demokratyczno-liberalna i postkomunistyczna awangarda określa takie odczucia wstecznictwem, ksenofobią, kompleksem obłązionej twierdzy i nacjonalistyczną histerią?”¹⁰. Czy warto jeszcze wracać do wspomnianego już wiersza Władysława Bełzy i słów „Roty” Marii Konopnickiej?

2. Idee polskiego patriotyzmu

Po głębszej refleksji nad zagadnieniem patriotyzmu, okazuje się, że problematyka ta jest nie tylko ważna i nośna, ale równocześnie niezwykle zróżnicowana: inne były przejawy patriotyzmu obywateli wielkiej, silnej Polski „od morza do morza”, inne Polaków, którym odmówiono prawa do własnego państwa; odmienne tych, którzy odbudowywali Ojczyznę po 123 latach zaborów, jeszcze inne podczas okupacji niemieckiej czy sowieckiej. Inne zadania stawia nam miłość ojczyzny dzisiaj: tu i teraz – w wolnej po 1989 roku Rzeczypospolitej. Tych kwestii nie można w żadnym wypadku upraszczać, bo patriotyzm uległby spłyceniu do uroczystości i flag. Trafne i dziś byłyby wówczas słowa C.K. Norwida skierowane w liście do Michaliny z Dziekońskich Zaleskiej: „Jesteśmy żadnym społeczeństwem, jesteśmy wielkim sztandarem narodowym”¹¹.

W 2010 roku, sześćset od po bitwie pod Grunwaldem i trzydzieści lat po podpisaniu porozumień sierpniowych, warto zaznaczyć, że choć „nie ma kanonu tekstów polskich myślicieli o patriotyzmie”¹², to właśnie patriotyzmowi poświęca się – gdy z jednej strony, mowa o integracji, a z drugiej – o zaangażowaniu na rzecz tzw. „małych ojczyzn” – mnóstwo konferencji, sympozjów, dyskusji i publikacji. Jak bardzo rozległa jest przestrzeń tematyki patriotycznej, pokazuje choćby jedna z ostatnich książek na ten temat, cytowane już *Wychowanie do patriotyzmu*. We wspomnianej publikacji odnajdujemy aż 50 niezwykle zróżnicowanych tematycznie artykułów poświęconych zagadnieniu patriotyzmu: od kwestii teologicznych, biblijnych, filozoficznych poprzez ich odniesienie psychologiczno-kulturowe do szczegółowych rozwiązań i wskazań szkolnych obszarów edukacyjnych włącznie. Samo zestawienie bogactwa tematyki patriotyzmu pokazuje wręcz „oceaniczną rozległość i głębię” zagadnienia. Całościowe zaprezentowanie toposu ojczyzny w polskiej literaturze, bez jednoczesnego dokonania uproszczeń i skrótów, jest nie tylko skomplikowane, ale wręcz niemożliwe.

Autor artykułu, dzisiaj już 23 lata po maturze, wraca po raz kolejny do swojego tematu z języka polskiego, który brzmiał w przybliżeniu następująco: *Na wybranych przykładach*

¹⁰ K. Ryczan, *Patriotyzm wyzwaniem dla szkoły i katechezy*, w: *Wychowanie do patriotyzmu*, red. ks. W. Janiga, Przemyśl-Rzeszów 2006, s. 365.

¹¹ A. Siciński, *O idei społeczeństwa obywatelskiego*, <http://archiwum.wiz.pl>.

¹² J. Kloczkowski, dz. cyt., s. 8.

literackich wykaż, że pisarze różnych epok tworzyli ku pokrzepieniu serc. Ilustracją owych uczuć patriotycznych były liczne dzieła poetów, pisarzy i publicystów: patetyczne i zwykłe, wielkie i małe, długie i krótkie. *Pisać ku pokrzepieniu serc* oznaczało podtrzymywać i dodawać ducha, a dodawać ducha, to całym sobą przeżywać i świadczyć – jak poetycko wyraził Karol Wojtyła – *Myśląc Ojczyzna*: „Ojczyzna – kiedy myślę – wówczas wyrażam siebie i zakorzeniam, mówi mi o tym serce, jakby ukryta granica, która ze mnie przebiega ku innym, aby wszystkich ogarnąć w przeszłość dawniejszą niż każdy z nas: z niej się wyłaniam... gdy myślę Ojczyzna – by zamknąć ją w sobie jak skarb. Pytam wciąż, jak go pomnożyć, jak poszerzyć tę przestrzeń, którą wypełnia”¹³.

Sformułowanie przyszłego Papieża wydaje się nie tylko trafne, ale i podstawowe. Nabiera jeszcze większej wartości, gdy zestawimy je z diagnozą współczesnego patriotyzmu, której niedawno dokonał abp Józef Michalik: „We współczesnej Polsce coraz częściej mówi się o kryzysie wychowania patriotycznego. W dobie globalizacji, wielu uważa miłość do ojczyzny za relikwiarz przeszłości. Obserwuje się narastający proces dystansowania się Polaków od patriotyzmu pojmowanego tradycyjnie, wyrażającego się w deklaracjach miłości ojczyzny, gotowości poświęcenia się dla jej dobra aż do ofiary życia włącznie”¹⁴. Wobec powyższego, nie dziwi fakt, że jednym z wiodących zagadnień edukacyjnych, wskazanych również przez Ministerstwo Edukacji Narodowej, jest temat wychowania patriotycznego. Warto dodać, że w Polsce, jak w żadnym innym kraju, dzieje narodu i jego chrześcijańskie kulturotwórcze zakorzenienie, na trwałe związały się w motywami religijnymi, żołnierskimi i patriotycznymi. Wybitnie potwierdza to „Bogurodzica”, średniowieczna pieśń maryjna, która rozpoczęła wędrówkę Polaków „poprzez liczne wieki” według potrójnego hasła: BÓG, HONOR OJCZYŻNA.

W tym miejscu należałoby przywołać liczne przykłady polskich utworów literackich, ale z uwagi na ograniczoność niniejszej wypowiedzi, chciałbym zwrócić uwagę na niezwykle tekst Ojca Jacka Salija: „Współcześni Polacy, chyba jak nigdy przedtem, zaczynają przypisywać sobie wszystkie możliwe słabości i przywary, jakie znajdują się w nieżyczliwych stereotypach funkcjonujących na nasz temat w innych społeczeństwach. Bardzo często wśród tych samooskarżeń pojawia się – jak nasza narodowa niemal zbrodnia – zarzut, że jesteśmy narodem katolickim, a co gorsza, do katolicyzmu przywiązany. Mimowolnie przypominają się słowa Psalmisty: «Przeklinają mnie moim własnym imieniem» (PS 102,9)”¹⁵.

¹³ K. Wojtyła, *Poezje i dramaty*, Kraków 1986, s. 90.

¹⁴ J. Michalik, *Słowo wstępne*, w: *Wychowanie do patriotyzmu*, dz. cyt., s. 11.

¹⁵ J. Salij, *Wychowanie do patriotyzmu*, w: *Autorytet prawdy. Wychowanie dzieci i młodzieży*, red. M. Ryś, Warszawa 2006, s. 83.

Zakończenie

Jedną z podstawowych płaszczyzn wychowania integralnego jest wychowanie do patriotyzmu. Wychowanie to jest związane w oczywisty sposób z przygotowaniem młodego człowieka do aktywnej obecności w życiu publicznym. *Historia magistra vitae est*¹⁶ – mawiali starożytni Rzymianie. Choć jedni powiedzą, że brzmi to jak truizm, to dla innych owo przesłanie ma głęboki sens. By móc jednak wyciągnąć naukę z lekcji historii, trzeba najpierw tę historię znać (łacińska zasada scholastyczna: *nihil appetitum nisi praecognitum* – niczego nie można pragnąć, jeśli się tego nie zna). A zatem, „kto chce swoją ojczyznę kochać, musi ją poznać – i im lepiej ją pozna, tym głębiej będzie ją kochał”¹⁷. Warto z dumą za Janem Pawłem II powiedzieć: „Czuję się odpowiedzialny za to wielkie, wspólne dziedzictwo, któremu na imię Polska. To imię nas wszystkich określa. To imię nas wszystkich zobowiązuje. To imię nas wszystkich kosztuje”¹⁸. Nietrudno jednak dostrzec, że autentyczny patriotyzm wymaga dwóch postaw, ściśle ze sobą związanych: wierności i ofiarności. Słowa Papieża Polaka mogą stać zwłaszcza dziś cennym zaproszeniem do zadumy i odnowy oblicza wielu współczesnych Polaków, gdy ich kompas moralny i patriotyczny tak się rozregulował, że nie wiadomo, czy kiedykolwiek znajdą drogę powrotną

Zwieńczeniem powyższych rozważań o patriotyzmie, jak również zaproszeniem do prowadzenia młodego pokolenia w duchu odpowiedzialności poprzez wierność i ofiarności w miłości ojczyzny, ze szczególnym położeniem akcentu na słowo – wierność. Na zakończenie chciałoby się życzyć wszystkim Czytelnikom, aby spełnił się sen jednego z bohaterów powieści Tadeusza Konwickiego pt. *Kompleks polski*: „Powtarzam sobie w myślach to krótkie słowo «Polska» i wtedy jawi się we mnie jakaś rzewna podniosłość, coś jasnego, swobodnego, kojącego. Polska – ojczyzna wolności, Polska – matecznik tolerancji, Polska – wielki ogród bujnego indywidualizmu. Gdzie ludzie pozdrawiają się uśmiechem, gdzie policjant nosi różę zamiast pałki, gdzie powietrze składa się z tlenu i prawdy. Polska – wielki biały anioł pośrodku Europy”¹⁹. Tak więc, w 30-lecie podpisania porozumień sierpniowych – w rocznicę Solidarności – wypada nie tylko uroczystie przypomnieć, ale i z całą mocą postulować: Jeden człowiek z drugim, a nie jeden przeciw drugiemu – w imię Boga, Honoru i Najjaśniejszej Rzeczypospolitej.

¹⁶ *Historia jest nauczycielką życia.*

¹⁷ I.M. Bocheński, *O patriotyzmie*, Warszawa 1989, s. 23.

¹⁸ Jan Paweł II, *Pokój Tobie Polsko*, red. A. Szafrąńska, Warszawa 1984, s. 135.

¹⁹ T. Konwicki, *Kompleks polski*, Warszawa 1989, s. 110.

SUMMARY

God, Honour, Fatherland!

The Patriotism of Polish people 600 years after the Battle of Grunwald and 30 years after signing the August Agreement

One of the most basic aspects of the integral education is education for patriotism. This formation is strictly connected with the process of preparing a young person for an active and creative presence in the public life. Although some people might say that it is a cliché, for others this message still carries a profound meaning. The issue of patriotism is even more relevant today because of the massive exodus of young Poles who are looking for work in a new home, now not only in the European Union. Is it worthwhile discussing the issue of patriotism and the nation when the conventional and electronic media try to convince us that globalization and European integration are a positive thing? In view of the ever coming back Latin saying: *ibi patria, ubi bene* (where one is well off, there is his country), perhaps it would be better to abandon patriotic education?

It is necessary to draw conclusions from the history (Latin saying – *historia magistra vitae est*), but to be able to do that one has to know this history (scholastic axiom: *nihil appetitum nisi praecognitum* – nothing can be desired which is not foreknown). Therefore, if someone wants to love his or her Homeland, they must get to know it better, and the better they know it, the more they will love it.

Translated by Katarzyna Szlachcikowska